

II. AKTUALNE TEME

1. BILATERALIZAM I KONVERTIBILNOST DOMICILNE VALUTE

Uvodne napomene

Proglašenje konvertibilnosti domicilne valute predstavlja jedan od važnih ciljeva makroekonomske politike svake države. Pod pretpostavkom da je konvertibilnost domicilne valute relativan pojam¹, a s obzirom na postojanje različitih koncepata konvertibilnosti, evidentno je da je primarni cilj svake države uvođenje konvertibilnosti po tekućim međunarodnim transakcijama. U tom smislu, u međunarodnom pravu, najoriginalniji koncept konvertibilnosti po tekućim međunarodnim transakcijama predstavlja konvertibilnost na temelju članka VIII., Odjeljak 2, 3. i 4. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda.²

Temeljna značajka konvertibilnosti po članku VIII. Statuta Fonda, u osnovi, bila bi u otklanjanju svih vrsta restrikcija po tekućim međunarodnim transakcijama, uz mogućnost zadržavanja restrikcija po kapitalnim transakcijama sa inozemstvom.

Ova analiza ima za cilj da pojasni (ne)konzistentnost oficijelnih bilateralnih klirinških i platnih sporazuma (engl. "Official Clearing Arrangements and Official Payments Arrangements") sa konvertibilnošću domicilnih valuta odnosno sa odredbama članka VIII. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda.

---

¹ Vidjeti opširnije u radu: *Konvertibilnost domicilne valute, Privredna kretanja i ekonomska politika, Narodna banka Hrvatske i Ekonomski institut, Zagreb, br. 33, 1994.*

² *Articles of Agreement of the IMF, IMF, Washington, D.C., travanj, 1993.*

S obzirom na tendenciju zemalja u tranziciji da u sve većem broju uvode "de iure" ili "de facto" konvertibilnost po tekućim međunarodnim transakcijama, moguće su dvojbe o stupnju konzistentnosti domicilnih valuta i bilateralizma.

Zaključci o konzistentnosti bilateralizma i konvertibilnosti domicilnih valuta, mogu imati i konkretne praktične implikacije na određene devizne operacije centralnih banaka članica Međunarodnog monetarnog fonda.

Temeljne značajke bilateralnih platnih sporazuma

Pod pojmom "bilateralizam", predmijevaju se različiti oficijelni bilateralni platni sporazumi ili aranžmani, zaključeni između država članica Međunarodnog monetarnog fonda. U većini slučajeva, "aranžmani o specijalnim računima"³ (engl. "special accounts arrangements") ne sadrže osobine bilateralnih platnih sporazuma, pa stoga nisu obuhvaćeni tim pojmom.

U različitim dokumentima Međunarodnog monetarnog fonda, definiraju se bilateralni platni sporazumi.

Primjerice, bilateralni platni sporazumi definiraju se kao sistem računa putem kojih se obavljaju plaćanja između dviju država. Temeljne značajke takvih bilateralnih sporazuma bile bi slijedeće:

- *Sva plaćanja denominirana su u domicilnoj valuti jedne od država, ili u domicilnim valutama obje države ili u nekoj trećoj konvertibilnoj valuti, najčešće američkom dolaru, kao obračunskoj valuti.*

---

³ "Aranžmani o specijalnim računima" odnose se na aranžmane u kojima centralne banke dviju država jedna drugoj otvaraju posebne račune, preko kojih se usmjeravaju određena plaćanja odnosno naplate po tekućim transakcijama u konvertibilnim valutama. Nije nužno da svaki takav aranžman sadrži značajke bilateralizma. Stoga, MMF svaki takav aranžman analizira zasebno s aspekta bilateralnih ograničenja u plaćanjima sa inozemstvom.

- Većina bilateralnih sporazuma eksplicitno sadrži i mogućnost međusobnog kreditiranja, na način da potpisnice sporazuma dozvoljavaju jedna drugoj raspolaganje devizama i u iznosu većem od neto depozita na posebnim računima.
- Posebice se navode vrste međunarodnih transakcija koje se mogu obavljati preko tih posebnih računa.
- U takvim bilateralnim sporazumima uobičajeno je da se ugovara i tečaj po kojem se obavlja konverzija između domicilnih valuta dviju država.

Dakle, temeljne značajke bilateralnih platnih sporazuma bile bi, prvo, u postojanju barem jednog posebnog računa otvorenog za međusobna plaćanja između dviju država, i, drugo, postoji suglasnost dviju država da će samo pojedine ili sve međusobne naplate koristiti za međusobna plaćanja po tekućim ili kapitalnim transakcijama sa inozemstvom.

Restrikcije u okviru bilateralnih sporazuma

Međunarodni monetarni fond definira devizne restrikcije kao one službene mjere koje dovode do "neopravdanih kašnjenja u plaćanjima i transferima po tekućim transakcijama sa inozemstvom.

Iz prezentiranih definicija bilateralnih platnih sporazuma, implicira se da se ovim sporazumima uvode neke devizne restrikcije. Ograničava se ili se zabranjuje transferabilnost salda na posebnim bilateralnim računima. Salda na bilateralnim računima mogu se koristiti isključivo za međusobna plaćanja dviju potpisnica bilateralnog sporazuma, ne mogu se koristiti za plaćanja trećoj zemlji i/ili ne mogu biti konvertirana u neku drugu valutu.

Znači, potraživanja nastala u okviru ovakvih bilateralnih sporazuma nisu transferabilna potraživanja iz inozemstva. Temeljem toga, bilateralni platni sporazumi imaju elemente

deviznih restrikcija i, u tom slučaju, nisu konzistentni sa odredbama članka VIII. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda.

Druga značajka bilateralnih sporazuma, koja predstavlja deviznu restrikciju, jest u dužini razdoblja konverzije i transfera salda posebnih bilateralnih računa, čak i u slučaju da je bilateralnim sporazumom utvrđena mogućnost konverzije i transfera salda računa. Ukoliko je to razdoblje duže od uobičajenog, to se smatra deviznom restrikcijom i u suprotnosti je sa odredbama članka VIII. Statuta Fonda.

Sukladno definiciji datoj od strane Međunarodnog monetarnog fonda, devizne restrikcije su: bilateralni aranžmani, diskriminatorni valutni aranžmani, retencione kvote, sistem višestrukih tečajeva i neizmirene obveze prema inozemstvu.

Temeljni princip od kojeg se polazi kod utvrđivanja karaktera neke mjere, u smislu njezinog definiranja kao devizne restrikcije, sastoji se u utvrđivanju činjenice da li ta mjera uključuje "direktno Vladino ograničavanje raspoloživosti ili upotrebe valute kao takve".⁴ Neopravdana kašnjenja u raspoloživosti ili u korištenju deviza za tekuće transakcije sa inozemstvom koje proizlaze iz Vladinog ograničavanja predstavljaju deviznu restrikciju i to tzv. "neizvršena plaćanja" (engl. "payments arrears"). Ova restrikcija može biti neformalna ili "ad hoc" mjera ili mjera koja je službeno propisana. Kao službeno propisana mjera, koja ima značajke restrikcije - "neizvršena plaćanja" - može biti propisivanje obvezatnog razdoblja konverzije valuta (engl. "compulsory waiting periods for exchange").⁵

---

⁴ "Article VIII. and Article XIV.", Decision No. 1034 (60/27), 1. lipanj 1960, iz "Selected Decisions...", str. 333.

⁵ Payments Arrears - Conclusion, Decision No. 3153 (70/95), 26 listopad 1970, točka 1, "Selected Decisions...", str. 335.

Stajalište MMF-a prema bilateralnim sporazumima

Temeljem navedenog principa, Međunarodni monetarni fond je definirao svoje stajalište prema oficijelnim bilateralnim sporazumima.⁶ Temeljno pravilo koje primjenjuje Međunarodni monetarni fond, jest da svaki službeni bilateralni klirinški ili platni sporazum, koji ne obvezuje potpisnice na međusobno izravnavanje salda na računima (engl. "settlement") svaka tri mjeseca (engl. "Three-Mounth Rule"), predstavlja ograničenje odnosno deviznu restrikciju u multilateralnom sistemu međunarodnih plaćanja. Vice versa, svaki bilateralni platni sporazum koji sadrži klauzulu o međusobnom izravnavanju salda na računima svaka tri mjeseca, ne smatra se restrikcijom i u skladu je sa odredbama članka VIII. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda. Isto tako, ukoliko je rok za izravnavanje salda dulji od tri mjeseca, ali su potpisnice ugovorile opciju da se izravnavanja mogu izvršiti i putem normalnih komercijalnih modaliteta, takav bilateralni platni sporazum smatra se konzistentnim sa odredbama članka VIII. Statuta Fonda.

Isto se odnosi i na bilateralne sporazume između privatnih osoba, te na sporazume koje je neka članica zaključila sa nečlanicom Međunarodnog monetarnog fonda. Takvi bilateralni sporazumi su dozvoljeni.

S obzirom da neke članice Fonda nisu bile u potpunosti informirane o tom pravilu Fonda ("Pravilo tri mjeseca"), Odbor izvršnih direktora je posebnom odlukom izuzeo od primjene navedenog pravila sve oficijelne bilateralne sporazume kod kojih nema izravnavanja salda svaka tri mjeseca, već je taj period duži od toga roka, a koji su bili zaključeni do 1. srpnja 1994. godine. Dakle, izuzetno, svi takvi bilateralni sporazumi - zaključeni najkasnije do 1. srpnja 1994. godine - smatraju se konzistentnima sa odgovarajućim odredbama Statuta Međunarodnog monetarnog fonda i dozvoljeni su.

---

⁶ Ovaj stav definiran je u dokumentu MMF-a pod nazivom: "Official Clearing and Payments Arrangements - Temporary Exemption from the Three-Mounth Rule", SM/94/188, 14. srpanj 1994.

Bilateralni sporazumi moraju sadržavati i neke druge značajke, kako bi bili usklađeni sa odredbama članka VIII. Statuta Fonda.

Primjerice, potražna salda sa posebnim računima moraju donositi kamatu u visini važeće kamate na tržištu kapitala, a izravnavanja salda u drugoj valuti moraju se, prilikom konverzije, obračunavati prema ukrštenim tečajevima gdje razlika ne prelazi 1%. U suprotnom, to će se tretirati kao višestruki tečajevi odnosno kao uvođenje deviznih restrikcija.

Barter aranžmani

Ocjena tzv. "paralelnih barter aranžmana" (poznatiji u stručnoj terminologiji kao "countertrade arrangements")⁷ sa aspekta ocjene da li uvode restrikcije, temelji se na nekim značajkama tih aranžmana.

- Da li je aranžman zaključen između dviju država ili je to posao zaključen između dvije privatne osobe.*
- Da li je način plaćanja između dvije privatne pravne osobe oficijelno propisan.*
- Da li je u okviru oficijelno propisanog načina plaćanja, moguće plaćanje u lokalnoj valuti ili putem "klirinškog" računa kod monetarnih vlasti.*

Na ovaj način se može sagledati da li je tehnika međusobnih plaćanja po ovoj vrsti barter poslova tako ugovorena da predstavlja deviznu restrikciju.

---

⁷ Opširnije o barter poslovima vidjeti u: *Practical Guide to Countertrade*, ACECO, Paris, 1985.

Obujam korištenja bilateralnih sporazuma

U 1994. godini, 58 država članica Međunarodnog monetarnog fonda, koristilo je bilateralne platne sporazume, koji su bili zaključeni sa drugim članicama Fonda.⁸

Istovremeno, 17 država članica Fonda imalo je zaključene bilateralne platne sporazume sa državama koje nisu članice Međunarodnog monetarnog fonda. Međutim, ograničenja u deviznim transakcijama sa nečlanicama, temeljem članka XI., Odjeljak 2. Statuta Fonda, ne smatraju se restrikcijom, izuzev "ako Fond smatra da takva ograničenja idu na štetu interesa članica i da su u suprotnosti sa svrhom Fonda". Konkretizacija ove odrednice Statuta Fonda, izuzetno je komplicirana i arbitarna.

Korištenje bilateralnih sporazuma i aranžmani sa Fondom

Obveza članica Fonda je, kada koristi sredstva u okviru nekog od financijskih aranžmana (primjerice, stand-by aranžman), da neće zaključivati nove bilaterarne platne sporazume. Od 1975. godine, ova obveza predstavlja jednog od "kriterija izvršenja". Članici koja prekrši ovaj "kriterij izvršenja", Međunarodni monetarni fond će suspendirati daljnje korištenje kreditnih tranši.

Ovakovu obvezu je preuzela i Republika Hrvatska u okviru SBA/STF aranžmana, kojeg je Međunarodni monetarni fond odobrio 14. listopada 1994. godine.

U točki 51. "Memoranduma Vlade Republike Hrvatske o gospodarskoj politici"⁹ utvrđeno je da "tijekom programskog

---

⁸ Exchange Arrangements and Exchange Restrictions - Annual Report 1994, International Monetary Fund, Washington, D.C., 10. kolovoz 1994, str. 588-593.

⁹ Objavljen u mjesečnoj publikaciji "Privredna kretanja i ekonomska politika", Ekonomski institut Zagreb i Narodna banka Hrvatske, Zagreb, broj 32, lipanj-srpanj 1994, str. 44.

razdoblja Vlada neće, radi reguliranja situacije u bilanci plaćanja, ..., zaključivati bilateralne platne sporazume koji ne bi bili u skladu sa člankom VIII. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda...".

Bilateralni sporazumi i Republika Hrvatska

Republika Hrvatska odnosno Narodna banka Hrvatske od 1. siječnja 1995. godine nemaju zaključenih bilateralnih platnih odnosno "aranžmana o specijalnim računima" sa nekom od članica ili nečlanica Međunarodnog monetarnog fonda ili njihovom centralnom bankom.

Prije toga, od monetarnog osamostaljivanja krajem 1991. godine do kraja 1994. godine, Republika Hrvatska je, u okviru statusa temeljem članka XIV. Statuta Fonda, imala zaključen sa Republikom Slovenijom jedan bilateralni platni sporazum, koji je imao značajke devizne restrikcije i nije bio konzistentan sa odredbama članka VIII. Statuta Fonda i svrhom osnivanja Fonda (uspostava multilateralnog sistema plaćanja, bez održavanja restrikcija po tekućim međunarodnim transakcijama)¹⁰.

Zaključak

Bilateralni platni sporazumi zaključeni između članica Međunarodnog monetarnog fonda nisu konzistentni sa konvertibilnošću domicilne valute. Bilateralni platni sporazumi imaju karakter restrikcija u plaćanjima sa inozemstvom i u suprotnosti su sa temeljnom svrhom osnivanja Fonda - uspostavom multilateralnog sistema međunarodnih plaćanja.

---

¹⁰ Platni sporazum između Republike Hrvatske i Republike Slovenije, "Narodne novine", broj 57/91.

Međutim, bilateralni platni sporazumi i/ili aranžmani o specijalnim računima nemaju karakter restrikcija, ukoliko sadrže određene značajke. To su slijedeće bitne značajke:

- *Da su međusobna plaćanja sporazumom ugovorena u valuti jedne od članica Fonda, ili u nekoj trećoj valuti. Posebice je prihvatljivo da je to konvertibilna valuta jedne članice Fonda ili, prema terminologiji Fonda, "valuta koja se može slobodno koristiti". Ovime se osigurava mogućnost konverzije valute, kao bitna pretpostavka njezine transferabilnosti u okviru bilateralnog sporazuma.*
- *Da bi se u bilateralnom platnom sporazumu članice-potpisnice sporazuma obvezuju na izravnavanja salda na međusobnim računima u roku od najviše svaka tri mjeseca, a sukladno "Pravilu tri mjeseca". Ovime se osigurava transferabilnost salda na posebnim bilateralnim računima.*
- *Da se na potražna salda na posebnim računima obračunava tržišna kamata.*

Ostali elementi bilateralnih platnih sporazuma i/ili aranžmana o specijalnim računima nisu od presudne važnosti u sagledavanju njihove konzistentnosti sa "de iure" konvertibilnošću domicilne valute (vrste dozvoljenih transakcija po bilateralnom sporazumu, međusobno kreditiranje i tečaj koji se primjenjuje prilikom konverzije).

Iz osnovnih naznaka ovdje iznesenih, moguće je sagledavanje konzistentnosti konvertibilnosti domicilne valute i bilateralizma općenito, a posebice, sa aspekta legislative Međunarodnog monetarnog fonda. Njezinom recepcijom u nacionalno zakonodavstvo, ti propisi postali su sastavni dio pravnog sistema Republike Hrvatske.

Ovi zaključci o konzistentnosti bilaterizma i konvertibilnosti domicilnih valuta, mogu imati i konkretne praktične implikacije na određene devizne operacije centralnih banaka zemalja članica Međunarodnog monetarnog fonda.

OSNOVNI IZVORI:

Exchange Arrangements and Restrictions - Annual Report 1994, International Monetary Fund, Washington, D.C., 10. kolovoz 1994.

Monetarni propisi Republike Hrvatske, Institut za javne financije i Narodna banka Hrvatske, Zagreb, listopad 1992.

Practical Guide to Countertrade, Association pour la Compensation des Echanges Commerciaux, Paris, 1985.

Selected Decisions and Selected Documents of the International Monetary Fund, International Monetary Fund, 19th Issue, Washington, D.C., 30. lipanj 1994.

Zbirka monetarnih, bankovnih i deviznih propisa Republike Hrvatske, Institut za javne financije i Narodna banka Hrvatske, Zagreb, listopad 1994.